

Univerza v Mariboru
Fakulteta za varnostne vede

DIPLOMSKO DELO
VLOGA MLADIH V DRUŽBI

Ljubljana, 2009

Robert Gorenčič

Univerza v Mariboru
Fakulteta za varnostne vede

DIPLOMSKO DELO
VLOGA MLADIH V DRUŽBI

Avgust, 2009

Robert Gorenčič
Mentor: Mag. Aleš Bučar-Ručman

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	1
2 UVOD V SVET MLADIH.....	3
2.1 OPREDELITEV POJMOV MLADOST/MLADINA.....	4
3 PRIZNANJE MLADINE V 20. STOLETJU	7
3.1 SLOVENSKA MLADINA MED LETOMA 1945 IN 1965.....	8
3.2 SLOVENSKA MLADINA MED LETOMA 1965 IN 1985.....	9
3.3 SLOVENSKA MLADINA OSEMDESETIH LET	10
3.4 SLOVENSKA MLADINA DEVETDESETIH LET	11
3.5 SLOVENSKA MLADINA V 21. STOLETJU	12
4 MLADI IN VREDNOTE	14
4.1 DEFINICIJA VREDNOT	14
4.2 VPLIV PROCESA MODERNIZACIJE IN ŽIVLJENJSKEGA STILA NA OBLIKOVANJE VREDNOT	16
5 RAZISKAVA MLADINA 2000	18
5.1 PRIMERJAVA REZULTATOV ANKETE MLADINA 2000 S PONOVRNO OPRAVLJENO ANKETO LETA 2009.....	18
5.1.1 VREDNOTNE USMERITVE MLADIH	19
5.1.2 INTERESI MLADIH.....	22
5.1.3 PROBLEMI MLADIH	25
5.1.4 PROSTI ČAS MLADIH.....	27
5.1.5 SODOBNA TEHNOLOGIJA IN PRIDOBIVANJE INFORMACIJ.....	29
6 ZAKLJUČEK.....	33
7 LITERATURA IN VIRI.....	34

KAZALO SLIK

Slika 1: Model hierarhične strukture vrednotnega prostora	15
---	----

KAZALO TABEL

Tabela 1: Vrednotne usmeritve mladih, Mladina 2000 (v %)	19
Tabela 2: Vrednotne usmeritve mladih, ponovno anketiranje 2009 (v %).....	21
Tabela 3: Interesi mladih, Mladina 2000 (v %).....	23
Tabela 4: Interesi mladih, ponovno anketiranje 2009 (v %)	24
Tabela 5: Problemi mladih, Mladina 2000 (v %)	25
Tabela 6: Problemi mladih, ponovno anketiranje 2009 (v %).....	26
Tabela 7: Prosti čas mladih, Mladina 2000 (v %)	27
Tabela 8: Prosti čas mladih, ponovno anketiranje 2009 (v %).....	28
Tabela 9: Pogostost uporabe naprav, anketiranje 2009 (v%)	30
Tabela 10: Pogostost spletne uporabe, anketiranje 2009 (v %).....	30
Tabela 11: Pridobivanje svežih novic in informacij, anketiranje 2009 (v %)	31

POVZETEK (VLOGA MLADIH V DRUŽBI)

V diplomskem delu je predstavljen svet mladih v obdobju med otroštvom in odraslostjo, ki predstavlja pomembno obdobje od ene k drugi fazi življenja. Urad za mladino Republike Slovenije za mlado šteje osebo med 15. in 29. letom starosti.

Teoretični del naloge opisuje svet mladih skozi različna časovna obdobja, ki so vplivala na spremembe odraščanja in potek mladosti. V tem delu se naloga nanaša tudi na vrednote in interese mladih, ki so posameznikova življenjska vodila, s katerimi ocenjuje sebe in okolje, v katerem biva.

Empirični del diplomskega dela predstavlja raziskavo, katere namen je ugotoviti, kako se skozi čas spreminjajo razmišljanje mladih, njihove vrednote in vloga v družbi. S primerjanjem ankete, opravljene leta 2000 in ponovno izvedene leta 2009, bomo lahko ugotovili, ali mladi na posamezna področja in vrednote v razmeroma kratkem obdobju gledajo in o njih razmišljajo drugače.

SUMMARY (THE ROLE OF YOUTH IN SOCIETY)

In my thesis I present the world of youth in era between childhood and older years, which presents important era in transformation from first to second phase of life. Office of Youth Republic of Slovenia defines a younger person as a person between 15. and 29. years of life.

Teoretical part of the thesis describes the world of youth through diferent time period, which influented the changes in growing up and the course of youth. In this part the thesis also refers to values and interests of the youth, that are one individual's life guidelines which it uses to evalute himself and the enviroment it lives in.

The empirical part of the thesis presents the research which purpose is to find out how the thinking of the youth and their role in the society changes trough time. With comparison of 2000 and 2009 surveys we will be able to see if youth have a different look about values and other parts of life in a relatively short time period.

1 UVOD

»Dni mojih lepši polovica kmalo,
mladosti leta! kmalo ste minule;
rodile ve ste meni cvetja malo,
še tega rožce so se koj osule,
le redko upa sonce je sijalo,
viharjov jeze so pogosto rjule;
mladost! vendar po tvoji temni zarji
srce bridko zdihuje, Bog te obvarji!«

(Slovo od mladosti, F. Prešeren)

S temi besedami France Prešeren, naš veliki pesnik, opisuje svoje slovo od mladosti, ko mu očitno ni bilo z rožicami postlano. Na srečo se večini izmed nas ni treba soočati s tako grenkimi spomini na obdobje, ki je velikokrat označeno kot najlepši del posameznikovega življenja. Čeprav se zdi, da bi si nekateri nadvse želeli ostati večno mladi, je življenje dinamičen proces. Od nas pričakuje rast in razvoj. Tako za vsakogar slej ko prej nastopi trenutek, ko se je od mladosti treba posloviti in zapluti v nove, neznane vode. Nekdaj je bilo merilo, da je nekdo odrasel, ekonomska neodvisnost, kar se je zgodilo sorazmerno zgodaj po telesni zrelosti. Danes pa telesna zrelost še ne pomeni tudi popolne odraslosti, saj osebni razvoj poteka na več poljih in ima vrsto psihosocialnih razsežnosti ter nalog. Nekaj, kar je nekoč veljalo za vstopnico v odraslo življenje, danes pomeni veliko odgovornost, če ne že hudo breme. Tak primer je odločitev za starševstvo in oblikovanje lastne družine. Ni zanemarljivo, da tudi drugi atributi odraslosti, kot sta na primer konec šolanja in vstopanje v zaposlitev, doživljajo podobno odmikanje v pozna dvajseta ali celo zgodnja trideseta leta, kar pomeni vse kasnejše ekonomsko osamosvajanje mladih. V tradicionalni in predindustrijski družbi so imeli mladi le to vlogo, da od staršev prevzamejo običaje, verska in ideološka prepričanja ter se izučijo poklica, dandanes pa je vloga mladih povsem drugačna.

V diplomski nalogi bom skušal izpostaviti spremembe mladosti kot posledico najrazličnejših dejavnikov in se osredotočil na umeščanje mladih v družbo ter na vrednote mladih v Sloveniji. V začetnem delu bom izpostavil svet mladih in pojmovno opredelil koncept mladost/mladina. Opredelitev mladine ni preprosta, saj definicija variira zaradi različnega socialnega okolja, skupin in različnih zgodovinskih danosti. Nadaljeval bom s pisanjem o zgodovinskem razvoju mladine, kjer se bom še posebno osredotočil na slovensko mladino v Jugoslaviji. Omenil bom tudi obdobje, ko se je z razvojem industrijske družbe priznalo mladost kot življenjsko obdobje. Prvi teoretični del bom zaključil z definicijo vrednot oziroma s povezavo mladi in vrednote.

Drugi del diplomskega dela pa se bo nanašal na današnjo slovensko mladino, kjer bo med drugim z empiričnimi podatki predstavljeno stanje mladih v slovenski družbi. Analizo stanja sem pripravil s pomočjo podatkov raziskave Mladina 2000, ki jo je načrtovala skupina Centra za socialno psihologijo Fakultete za družbene vede v Ljubljani, in podatkov, ki sem jih pridobil sam, tako da sem z anketnim vprašalnikom določena vprašanja ponovno zastavil mladim in pridobljene podatke primerjal med seboj. V naslednjih poglavjih in s pridobljenimi rezultati ankete se bomo lahko z gotovostjo prepričali, da stereotipna trditev, ki pravi, da so mladi brez vrednot, ne drži. Zanimalo me bo tudi to, ali drži hipoteza: *Kljub temu, da se v sodobnih kapitalističnih družbah ceni predvsem materialne dobrine, mladi postavljajo v ospredje življenja nematerialne dobrine in vrednote.*

2 UVOD V SVET MLADIH

»Mladost kot posebno življenjsko obdobje je prostor mnogih in raznolikih nasprotij ter silovite želje po njihovem uravnovešenju ali preseganju. (...) Mladost je prehod, tako imenovana tranzicija na več načinov. Najprej in nasploh je biografski prehod od otroštva k odraslosti. To je prehod od nižje k višji fazi življenjskega cikla. Ta prehod povzema v sebi več drugih pomembnih prehodov«:

- prehod od fluidne in disperzne zavesti posameznika o sebi k zgrajeni podobi o sebi in o svojem mestu v družbi (identiteta),
- prehod od razmeroma omejenega spektra socialnih vlog otroka in mladostnika h kompleksnim in celostnim socialnim vlogam odraslega človeka,
- prehod od šolskih dejavnosti in pretežno porabniško in prostočasno usmerjenih dejavnosti k svetu dela in zaposlitve,
- prehod od ekonomske odvisnosti od drugih k ekonomski neodvisnosti in samoodgovornosti,
- prehod od pretežnega sprejemanja znanja in informacij k njihovi uporabi,
- prehod od pravno in politično nekompetentne osebe k politični polnoletnosti in pravno odgovorni osebi. (Ule, Miheljak, 1995: 16)

Tudi sam menim, da sta morda najpomembnejša koraka mlade osebe na poti v odraslost prehod na trg dela in doseganje ekonomske neodvisnosti. Poleg tega pa se mi zdi zelo pomemben in občutljiv prehod iz družinskega gnezda v lastno gospodinjstvo ter načrtovanje lastne družine.

Za mlade je danes oblikovanje vsakdanjega življenjskega in vrednotnega sveta del vsakdanjega iskanja ravnotežja med osebnimi pričakovanji in željami ter možnostmi in zahtevami družbe. Ravnotežje med tem, kar se od posameznika zahteva ali pričakuje, in tem, kar posameznik lahko daje ali stori, je v sodobnem svetu le pogojno in je izpostavljeno številnim tveganjem. Zato so tudi posamezne vrednotno-življenjske usmeritve pogojne in potencialno tvegane izbire. (Miheljak, 2002)

»Konvencionalni simboli uspeha (dohodek, kariera, status) za mnoge mlade ljudi ne zapolnjujejo njihovih rastočih potreb po samonajdenju in samooblikovanju, njihove lakote po 'izpolnjenem življenju'. Posledica tega razvoja je, da se ljudje vedno bolj opazno zatekajo v labirint regresij samonegotovosti, samospraševanja, denimo: 'Kdo sem pravzaprav?', 'Kaj si v resnici želim?', 'Ali sem opažen/a, kaj naj storim, da bom (pri)ljubljen/a?' To spraševanje vodi k vedno novim odgovorom, ki jih v mnogih oblikah ponujajo trg ekspertov, modna industrija in religiozna gibanja. V iskanju samoizpolnitve mladi ljudje potujejo v vse kotičke sveta, puščajo se prešolati, se postijo, ukvarjajo z joggingom, spreminjajo telesno podobo in modne stile. Obsedeni z željo po samoizpolnitvi se trgajo od zemlje, da bi ugotovili, ali so njihove korenine resnično zdrave.« (Mihelj, 2002: 72)

»Mladost vtisne svoj pečat odraščajočemu posamezniku oziroma posameznici, ko jo le ta sprejme in ovrednoti. Če na primer nekdo doživlja in razume mladost kot dobo samih omejitev, potem bo vse svoje upe polagal v čim hitrejšo slovo od mladosti. Pri tem pa bo zanemaril pozitivne izkušnje mladosti, kar bo zoževalo njegov oziroma njen osebni razvoj. Nasprotno pa bo posameznik/ca, ki ima možnost, da doživlja in razume svojo mladost kot čas za pridobivanje raznolikih izkušenj, doživljal/a mladost kot avtonomno obdobje, ki ima svoj pozitiven smisel sama v sebi in zato bo želel/a podaljševati to obdobje. Doživljanje mladosti se vgradi v osebno strukturo tudi tako, da posameznik/ca tudi kot odrasel človek ravno s svojim spominskim in fantazijskim vračanjem v mladost črpa moč za svojo imaginacijo in kreativnost.« (Ule, 1996b: 76)

2.1 OPREDELITEV POJMOV MLADOST/MLADINA

Na začetku je treba poudariti, da splošna opredelitev mladine in mladosti, ki bi veljala v vseh družbenih situacijah in zgodovinskih obdobjih, ni mogoča. Nobena od tradicionalnih navidezno utemeljenih opredelitev mladine ni povsem ustrezna. Bodisi, da aprioristično tlačijo v isto socialno skupino ljudi zelo različnih družbenih izvorov in položajev (šolajoča

se, zaposlena, brezposelna mladina), ali pa se zadovoljujejo s postavljanjem zgornje in spodnje starostne meje, znotraj katere naj bi bila umeščena mladost. Tako pri nas kot drugod po svetu številne razprave o mladih in mladini pričajo o precejšnji zmede glede pričakovanj, pojmov, hipotez ter presoj različnih pojavov med mladimi. Konceptualna nejasnost in neopredeljenost pojmov mladosti in mladine sta po svoje izraz dejanske razpršenosti družbenih skupin oziroma življenjske dobe, ki jo poskušamo zajeti z omenjenima pojmomoma. (Ule, 1996a)

»Mladost lahko definiramo kot obdobje med otroštvom in odraslostjo, ki predstavlja pomembno obdobje od ene k drugi fazi življenja. (...) Mladost je razvojni premor, moratorij v razvoju, ki dopušča posamezniku eksperimentiranje s socialnimi vlogami, iskanje njegovega mesta v družbi.« (Globočnik v Bučar-Ručman, 2004: 25) »Tej definiciji lahko dodamo še klasifikacijo Urada za mladino RS, ki za mlado šteje osebo med 15. in 29. letom starosti.« (Bučar-Ručman, 2004: 25)

»Pojma mladost in mladina predstavljata kompleksni družbeni pojmovni, ideološki in simbolni konstrukciji, s katerima skuša družba opredeliti proces prisvajanja in sprejemanja obstoječe kulture in družbe pri novih generacijah, pa tudi člani teh generacij skušajo s temi pojmi razumeti sami sebe in svoj življenjski proces. Gre za razumevanje, ki združuje tako generacijske kot socialno-zgodovinske opredelitve.« (Ule, 1996a: 10)

Pri pojmi mladost/mladina lahko razlikujemo več dimenzij, ki se medsebojno prepletajo:

- fazo v življenjskem poteku posameznika ali posameznice,
- socialno skupino, ki jo označujejo določene oblike vedenja (v vsakdanjem življenju, kulturi, politiki itd.),
- nepopolni socialni status (»neodraslost«),
- starostno kohorto ali zgodovinsko strukturirano generacijsko enoto,
- idealni vrednotni pojem; na primer mladostnost v smislu vitalnosti, duševne svežine in živahnosti. (Ule, 1996a: 10)

Mladost je tudi obdobje, ko moramo zavzeti nekakšen odnos do obdobja samega. »Mladost posameznika se namreč toliko bolj razlikuje od otroštva, kolikor bolj 'zrel' je mladostnik pri

svojih dejanjih, motivih, razmišljanju, čustvovanju. To početje zahteva od njega neodvisnost od avtoritete staršev in drugih skrbnikov iz otroštva. Toda po drugi strani lahko posameznik to neodvisnost potrdi le pred drugimi odraslimi. To pa zopet zahteva od njega ujemanje s pričakovanji odraslih, ki so zanj zdaj pomembni.« (Ule, 1988: 11) Teh pričakovanj oziroma meril odraslosti ni postavil ali uveljavil mladostnik sam. Ta merila postavi okolica in mlada oseba na njih ne more vplivati. Glavna merila odraslosti so: ekonomska neodvisnost, redna zaposlitev konec šolanja, zakonska zveza in osnivanje družine (Ule, 1988). »Kot poudarja Kreutz, lahko mladi tudi odklonijo vlogo 'mladostnika' in predčasno stopijo v odraslost (na primer predčasno končajo šolanje, se zaposlijo, poročijo). Vendar gre to običajno na škodo posameznika, ker se mu znižata materialna in socialna raven življenja.« (Ule, 1988: 11)

»Pojma mladost in mladina sta medsebojno tesno povezana. V nekaterih jezikih imamo za oboje celo isti izraz (denimo nemški Jugend, angleški youth, francoski jeunesse).« (Ule, 1996a: 19)

Izraz »mladina« tako označuje več kot le generacijsko določeno skupino ljudi s posebnimi značilnostmi in potrebami. V sodobnih družbah starostna doba namreč še ne določa družbene ali generacijske pripadnosti posameznika ali posameznice. Da bi posameznik ali posameznica ustrezala družbenim merilom za socialno uvrščanje v mladino, morata poleg svoje starosti in psihofizične zrelosti sprejeti tudi določene mladinske življenjske kulture in stile. (Ule, 1996a)

3 PRIZNANJE MLADINE V 20. STOLETJU

»Ena izmed pomembnih značilnosti modernih družb je ločitev otroštva in mladosti od odraslosti ter izjemno zanimanje za potek odraščanja otrok in mladostnikov. Modernizacija v dvajsetem stoletju je od vseh življenjskih obdobj najboljš vplivala prav na spremembe odraščanja in proces oziroma potek mladosti.« (Ule, Kuhar, 2003: 29)

Do sociološkega obravnavanja mladosti je prišlo na začetku 20. stoletja. »Koncept mladosti kot posebnega življenjskega obdobja je razvil znani psiholog S. Hall v študiji z naslovom *Adolescenca* (1904). Po njegovem adolescenco karakterizirajo viharištvo, stresi in upori mladih proti različnim avtoritetam. (...) Klasična mladost ali adolescenca se umešča v obdobje po obveznem šolanju in zajema predvsem vajeniško in dijaško mladino med 15. in 19. letom.« (Ule, 1996a: 16) Značilno za to klasično obdobje mladosti je bilo, da je prehod v odraslost sinhron, kar pomeni, da mladostniki vse kriterije za vstop v odraslost dosežejo istočasno. Z zaključkom šolanja pridobijo ekonomsko (zaposlitev), politično (volilno) in sociokulturno (osnovanje družine, pravica do seksualnega življenja itd.) pravico. V drugi polovici dvajsetega stoletja pa so se v prehodu iz klasične mladosti ali adolescence v odraslost zgodile bistvene spremembe. Vse več mladih po zaključku adolescence zaradi podaljševanja izobraževanja ni vstopalo v odraslost. Med klasično mladost (adolescenco) in odraslost se je umestilo še eno formativno obdobje, imenovano postmladost ali postadolescenca. (Ule, 1996a) »Postadolescenca je posebna oblika mladosti, ki nastopi po zaključku klasične mladosti in zajema prvo polovico dvajsetih let (20–24 let).« (Ule, 1996a: 17) Nazadnje sledi še tretja faza mladosti, ki je nastala zaradi spremenjenih ekonomskih pogojev in oteženih vstopov v svet dela. Zato vse več mladih po končanem šolanju nima možnosti za zaposlitev, s tem pa si ne ustvari možnosti za dejavnosti, ki so značilne za to obdobje, na primer ustvarjanje družine. Mladost se lahko podaljšuje tudi zaradi podaljševanja šolanja v trideseta leta. (Ule, 1996a) »Tako postmladosti sledi še tretja faza, tako imenovana mlajša odraslost. Mlajša odraslost je značilna za mlade med 25. in 29. letom. V skupino mlajših odraslih torej uvrščamo ljudi te starosti, ki ne opravijo tipičnih dejavnosti odraslih.« (Ule, 1996a: 18)

Tudi sam opažam, da mladim veliko težavo predstavlja iskanje zaposlitve, saj prvi in nekvalificirani iskalci zaposlitve težko vstopijo v svet dela, zato si marsikdo želi podaljšati mladost v trideseta leta.

3.1 SLOVENSKA MLADINA MED LETOMA 1945 IN 1965

»Predstave in javni govor o mladosti in mladini v Sloveniji po drugi svetovni vojni so bili tako kot v vseh vzhodnih socialističnih družbah v tem obdobju podrejeni ideološkemu projektu in projekcijam, ki so spremljale proces 'graditve socializma'.« (Ule v Gillis, 1999: 272) Ta proces je bil eden najpomembnejših dejavnikov ideološke konstrukcije mladine in prizadevanj, da bi mladi množično ne glede na socialni izvor, spol, kulturo ter narodnost sprejeli ideološko podobo o sebi kot »mladincih in mladinkah« in tako svojo družbeno vlogo v sistemu. (Gillis, 1999) »Med najmočnejšimi argumenti, s katerimi so tedaj poskušali navdušiti mlade za delavne napore in za identifikacijo s sistemom, je bil ravno argument, da mladi s svojim zavzetim sodelovanjem pri obnovi in napredku države neposredno nadaljujejo revolucijo in predvsem sebi gradijo boljšo prihodnost.« (Ule v Gillis, 1999: 272) Večina mladih se je identificirala z družbenim sistemom predvsem zaradi izboljševanja materialnega standarda, velikih možnosti za izobraževanje ter zaposlitev (Gillis, 1999). »Zato je bil tudi v slovenski družbi, zlasti od petdesetih let pa tja do srede šestdesetih, značilen velik 'socialni konformizem' mladih, podobno kot v drugih državah, ki so po drugi svetovni vojni doživljale hitro rast in razcvet. To pomeni, da so bili mladi večinoma pripravljene privoliti v marsikatere pritiskne oblasti, ker so vendarle videli pozitivno perspektivo v dani družbi. (...) Tako se je v Sloveniji (in podobno drugje v socialističnih državah) mladina razvila v posebno družbeno skupino precej hitreje, kot se je to zgodilo v razvitih zahodnih državah. Toda ta proces oblikovanja mlade generacije v posebno, razmeroma homogeno družbeno skupino je potekal pod izrednim pritiskom ideoloških in političnih institucij, ki so nadzorovale vsa področja vzgojno-izobraževalnega dela in obnašanja mladih. Zato sta bila delovanje in razmišljanje mladih v Sloveniji neposredno podrejena dominantnim družbenopolitičnim strukturam.« (Ule v Gillis, 1999:

273) To je bil glavni razlog, da v Sloveniji ni prišlo do mladinske odklonskosti (to je bilo značilno za zahodne družbe v petdesetih in šestdesetih letih). Oblast je poudarjala pozitivno podobo mladine in obenem kritizirala negativno podobo zahodne kapitalistične mladine. (Gillis, 1999) »Ideal mladince in mladinke je bila oseba, ki je še posebno vdana 'interesom ljudstva in partije', socialističnemu patriotizmu, ljubezni do resnice, internacionalizmu, disciplini in kolektivnemu duhu, oseba, ki ima odgovoren odnos do dela in ljudskega premoženja in je pripravljena na premostitev vseh ovir. Skratka, to naj bi bil idealen lik z vsemi pozitivnimi lastnostmi, ki so označevale novega človeka socialistične družbe. Vse, kar se ni ujemalo s tem idealom, je bilo ostro zavračano in obsojano.« (Ule v Gillis, 1999: 273)

3.2 SLOVENSKA MLADINA MED LETOMA 1965 IN 1985

Študentska gibanja so v drugi polovici šestdesetih let pretresala politiko in javnost povsod po svetu, kjer so se pojavila, to pa še posebno velja za nekdanje socialistične države in tudi za Slovenijo. Razbila so dotedanjo homogenost družbe in postavila pod vprašaj nevprašljivo vladavino komunističnih partij. Študentska gibanja v socialističnih državah so nastopala z zahtevami po odpravi cenzure, »demokratizaciji« socializma, odpravi policijske represije nad opozicijskimi skupinami, po večji ekonomski liberalizaciji, avtonomiji univerze, po svobodi v umetniškem in znanstvenem ustvarjanju, po večji odprtosti do tujine itd. Izpostavila so študentske zahteve kot splošno pomembne probleme, ki jih tedanja struktura oblasti in vladajoča ideologija nista zaznali, še manj pa sta jih bili sposobni reševati na human in demokratičen način (Gillis, 1999). »Čeprav je šlo v socialističnih državah za drugačne družbene spore in potrebe kot na zahodu, so bili študenti povsod znanilci splošnega družbenega nezadovoljstva. Študentska gibanja so tako vnesla razkol v političnoideološki kozmos družb, ki se nikoli več ni 'zalepil' nazaj. Iz teh procesov so se v sedemdesetih v Sloveniji začeli razvijati začetki neodvisne civilne družbe in neodvisne kritične politične javnosti.« (Ule v Gillis, 1999: 276) Čeprav je študentsko gibanje izjemno pomembno za demokratizacijo javnega življenja v Sloveniji, študentskih gibanj tudi ne gre

idealizirati. Zaradi notranje neenotnosti ter razcepljene idejne in politične usmeritve ni uspelo udejanjiti svojih dejavnosti. (Gillis, 1999) »Sedemdeseta leta so bila za neodvisno mladinsko sceno tudi v Sloveniji leta porazov, soočenj z represijo države in z zmotami mladih samih. V Jugoslaviji in Sloveniji je to obdobje imelo svojo posebno naravo. To je bila doba tako imenovanih obračunov z liberalizmom, čistk v političnih krogih, med inteligenco na univerzah, odprave študentske organizacije, vsiljevanja 'državnega' marksizma oziroma sploh ideologije v izobraževalni sistem, regresivne reforme šolstva v okviru 'usmerjenega izobraževanja'. V takšnem ozračju ni preživelo nobeno od jugoslovanskih študentskih gibanj.« (Ule v Gillis, 1999: 277) Zaradi poraza študentskega gibanja v Sloveniji kot tudi drugod po Jugoslaviji je prišlo do pasivizacije študentov. V sredini sedemdesetih sta se začela pojavljati odmik od nekdanjih levičarskih in marksističnih usmeritev študentskega gibanja in iskanje novih teoretskih usmeritev primernejših za kritično analizo stvarnosti. (Gillis, 1999) »Tako se je že konec sedemdesetih let v Sloveniji izoblikovala senzibilna in razvejena mladinska scena, ki je pomenila začetek neodvisne politične javnosti. Spočetka je bila še maskirana v različnih oblikah mladinske kulture in v simboličnih gestah odpora. Zlasti pomembna je bila glasba, na primer punk.« (Ule v Gillis, 1999: 278)

3.3 SLOVENSKA MLADINA OSEMDESETIH LET

V osemdesetih letih je bila mladina v Sloveniji med poglavitnimi promotorji spontane modernizacije. To je bilo tudi obdobje močnega družbenega prodora mladine na Slovenskem. (Gillis, 1999) »Razmeroma zadovoljiv ekonomski standard in nizka stopnja nezaposlenosti sta velikemu delu mladih omogočala eksperimentiranje z različnimi življenjskimi izkušnjami in življenjskimi poteki, torej individualiziranje mladosti. Vse to je približalo mlade v Sloveniji tedanji zahodnoevropski mladini in mladost razširjenemu izobraževalnemu moratoriju. Toda prav te razmere so obenem tudi oddaljevale mlade v Sloveniji od mladih drugod po Jugoslaviji.« (Ule v Gillis, 1999: 279) V Sloveniji se ni pojavil vzhodnoevropski model odraščanja zaradi srednjeevropske kulturne usmerjenosti,

ekonomske razvitosti, miselne tradicije ter bližine in odprtosti do zahoda. Na to je prva opozorila javnomnenjska raziskava, ki so jo v letih 1985/86 izvedli na območju nekdanje Jugoslavije in je prva pokazala na velike razlike, ki so se pojavile med mladino v različnih republikah takrat še skupne države Jugoslavije. (Gillis, 1999) »Raziskava je pokazala svojevrsten paradoks: čim bolj razvita je bila republika, pokrajina, čim manj objektivnih problemov (nezaposlenost, ekonomska kriza) je republika imela, tem bolj pesimistična in kritična je bila mladina do razmer. Tako je bila daleč najbolj kritična mladina v Sloveniji.« (Ule v Gillis, 1999: 280) Pokazale so se velike razlike v vrednostnih orientacijah, v odnosu do tradicij, religije, naroda, politike itd. Pri mladih v Sloveniji se je zaznal obrat od velikih ideoloških tem (politika, narod, religija, vojska) k temam iz vsakdanjega življenja, kot so zabava, prijateljstvo, študij, ljubezen. Tradicionalne vrednote industrijske družbe so slovenski mladini pomenile vse manj, postali so bolj podobni zahodni mladini kot mladini drugod po Jugoslaviji. (Gillis, 1999)

3.4 SLOVENSKA MLADINA DEVETDESETIH LET

»Mladi v Sloveniji v devetdesetih letih odraščajo v družbi, ki je v izrazitih procesih večkratne tranzicije slovenske družbe: tranzicija iz socializma v postsocializem, tranzicija iz nekdanje Jugoslavije v samostojno slovensko državo in tranzicija iz industrijske v poindustrijsko družbo. (...) Mladi so bili tako rekoč čez noč postavljeni v novo zgodovinsko in družbeno situacijo. Izginila je dotlej vodilna ideologija, ki jo je utrjevala predvsem šola.« (Ule v Gillis, 1999: 283) Mladim se je zato zastavilo vprašanje, kako naj si ustvarijo racionalno podobo o slovenski družbi, nastali zgodovinski situaciji in o svojem sedanjem in prihodnjem mestu v njej. (Gillis, 1999) »Najpomembnejše spremembe na slovenskih tleh so bile postopna liberalizacija političnega sistema, odprtost v svet (v zahodno Evropo), dopuščanje elementov avtonomne javnosti in civilne družbe, izoblikovanje nekaj ekonomskih, finančnih in znanstvenih institucij, ki so bile na ravni analognih zahodnih institucij.« (Ule v Gillis, 1999: 283) S temi spremembami je prišlo slovo od industrijske moderne in prehod v poindustrijsko moderno. Vse te politične in ekonomske spremembe

sistema so sprožile tudi velike socialne spremembe, kot je na primer nezaposlenost. To je bil hud pretres za ljudi, saj dotlej nezaposlenosti niso poznali. Najbolj ogroženi skupini iskalcev zaposlitve so: prvi iskalci zaposlitve in nekvalificirani. (Gillis, 1999) »Kot kažejo podatki, je generacija devetdesetih predvsem zaskrbljena generacija. Obremenjena je z osnovnimi eksistenčnimi problemi: nezaposlenostjo, pomanjkanjem denarja, pritiski v šoli. Specifično mladinski problemi (generacijski konflikti in podobni konflikti specifičnega mladinskega statusa) daleč zaostajajo za ekonomskimi.« (Ule v Gillis, 1999: 285) Mladina v devetdesetih se je torej umaknila iz javnosti in z mladinskih scen, se preusmerila v zasebni mikro svet, znova našla oporo v družini in se zlasti zavzeto lotila izobraževanja in dodatnih kvalifikacij za delo. Podobne ugotovitve zaznavajo tudi raziskovalci v zahodni Evropi. (Gillis, 1999)

V kratkem povzetku obdobja po drugi svetovni vojni lahko rečemo, da so bila šestdeseta in sedemdeseta leta obdobje naglega vzpona in kvalitativne rasti mladinskih gibanj, povečane emancipacije in samozavesti mladih, osemdeseta obdobje razširitve in razčlenjena mladinskih kultur na niz alternativnih scen, devetdeseta pa so potekala v znamenju nazadovanja mladinskih gibanj, povečane družbene anomalije mladih in tudi propadanja alternativnih mladinskih kultur. Mladina modernih družb se je ob koncu stoletja izoblikovala v samostojno družbeno skupino pod vplivom podaljševanja mladosti in izobraževanja, nastanka postadolescence in kulturne transformacije mladosti. (Gillis, 1999)

3.5 SLOVENSKA MLADINA V 21. STOLETJU

Dandanes se vsi zavedamo, da mladi pomenijo del prebivalstva, na katerega mora biti družba še posebno pozorna, saj je od razvoja mlade generacije odvisen dolgoročni razvoj družbe. V Sloveniji mladi, stari od 15 do 29 let, pomenijo 20 odstotkov vsega prebivalstva. Potrebe znotraj te heterogene skupine populacije pa so zelo različne. V zgodnjih letih je v ospredju potreba po zagotovitvi pogojev za pridobitev ustrezne izobrazbe v kakovostnih javnih šolskih programih na vseh stopnjah šolanja. Tu je pri mladih treba vzbuditi

motivacijo za učenje in pridobivanje novih znanj. Pozneje se pojavi potreba po pridobitvi zaposlitve in nato potreba po ustvarjanju pogojev za začetek samostojnega življenja in oblikovanja družine. V vseh omejenih obdobjih so mladi izpostavljeni številnim pritiskom. (www.lds.si/si/program/podrobneje_o_programu/enakopravnost)

Slovenija se srečuje z negativnimi demografskimi gibanji. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je naravni prirast zadnji dve leti sicer pozitiven, vendar je dolgoročna napoved demografske slike Slovenije skrb zbujujoča. Čeprav prebivalstvo Slovenije počasi narašča, število in delež mladih upadata. Število mladih je med letoma 1989 in 2006 upadlo skoraj za 43.000: natančneje za 15.584 moških (to je 36,6 odstotka upada) in za 26.946 žensk (to je 63,4 odstotka upada). Po projekcijah prebivalstva lahko že čez dve leti pričakujemo, da bo delež mladih med prebivalstvom obsegal manj kot petino, v naslednjih dvajsetih letih pa naj bi njihov delež upadel z današnjih dobrih 20 odstotkov na 14 odstotkov. (www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1040)

Odraz demografskih težav je viden tudi v vse poznejšem odločanju mladih za začetek samostojnega življenja in oblikovanje družine. Slednje je povezano predvsem s težavami pri zagotovitvi prve in trajne zaposlitve ter s stanovanjsko problematiko. Povprečna starost matere ob rojstvu otroka in povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka se v Sloveniji povečujeta. V letu 2007 so bile matere v Sloveniji ob rojstvu otroka v povprečju stare 29,9 leta. Ob rojstvu prvega otroka so bile stare v povprečju 28,2 leta, kar je doslej najvišja starost žensk ob rojstvu prvega otroka po drugi svetovni vojni pri nas. Tretjina žensk (3.108), ki so v letu 2007 prvič postale matere, pa je bila starejša od 30 let. Če primerjamo ta podatek s podatkom iz leta 1991, ko je bila povprečna starost matere 24,1 leta, lahko ugotovimo, da so se v slovenski družbi zgodile velike spremembe. (www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2198)

4 MLADI IN VREDNOTE

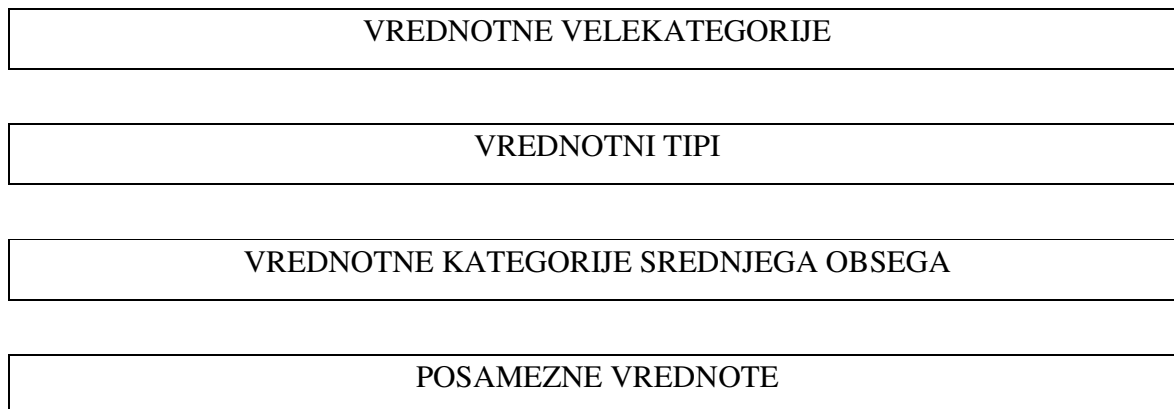
»V osebnotnem razvoju posameznika imajo poseben pomen življenjski cilji, ideali in vrednote. Njihove zasnove se pojavljajo že v otroštvu, trdneje se uveljavijo v adolescenci, a v bistvu jih izgrajujemo in oblikujemo vse življenje. Pomenijo nam merilo, s katerim ocenjujemo svoje ravnanje in ravnanje drugih. (...) Še več, z njimi naravnavamo in načrtujemo svoje življenje tudi dolgoročno – tudi in predvsem pri najpomembnejših odločitvah v zvezi z našim izobraževanjem, poklicem, v zvezi z našimi življenjskimi partnerji.« (Musek, 1995: 28) Vrednote in življenjski cilji so v današnjem dinamičnem in protislovnem času resnično svojevrsten kažipot. (Musek, 1995)

Tudi sam menim, da imajo vrednote pomembno vlogo v življenju vsakega posameznika, saj z njimi načrtujemo ključne odločitve v življenju. Na oblikovanje naših vrednot pa imajo močan vpliv socialni in kulturni dejavniki, med katerimi se mi zdi najpomembnejša vzgoja.

4.1 DEFINICIJA VREDNOT

Enotne definicije vrednot ni – predvsem zaradi drugačnega poimenovanja narave vrednot. Na zahodu so na primer visoko cenjene materialne vrednote in pridobivanje le teh, v nekaterih nerazvitih plemenih pa so te vrednote nepomembne ali sekundarnega pomena. Ko poenostavimo mnogotere (psihološke) definicije, lahko rečemo, da: »Z vrednotami predvsem označujemo ideje ali situacije, ki predstavljajo nekaj pozitivnega, zaželenega, nekaj, za kar se je treba zavzemati. Vrednote so pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo, za katere se v življenju zavzemamo in k čemer težimo.« (Ule, 1997: 118)

To, katere vrednote nekdo ceni in kako visoko jih ceni v psihologiji, ugotavljajo s posebnimi »instrumenti«, imenovanimi lestvica vrednot. Lestvica (MLV), ki je bila izdelana v osemdesetih letih, zajema 54 vrednot, ki jih ima večina ljudi za najpomembnejše. (Musek, 1995)

Slika 1: Model hierarhične strukture vrednotnega prostora

»Model zajema vrednote na različnih ravneh specifičnosti oziroma splošnosti (generalnosti): od posameznih vrednot, prek vrednotnih kategorij srednjega obsega, do vrednotnih tipov in vrednotnih velekategorij (tudi superkategorija ali makrokategorija). Najnižjo raven predstavljajo posamezne vrednote. Te se združujejo v vrednotne kategorije (vrednotne tipe), od takšnih z ožjim obsegom do najbolj kompleksnih in splošnih vrednotnih orientacij.« (Musek, 1995: 29)

Multivariantna analiza vrednot pokaže dve velekategoriji vrednot. Prva kategorija so dionizične vrednote, ki jih lahko razdelimo v dva vrednotna tipa, hedonski in potenčni vrednotni tip. Hedonske vrednote se delijo na čutne (zabava, prosti čas, prijateljstvo, družabnost, hrana, svoboda, šport itd.) in zdravstvene (na primer zdravje, počitek, varnost). Potenčne vrednote pa se delijo na statusne (ugled, moč, denar, slava, udobno življenje, dober poklic itd.) in patriotske (narodni ponos, ljubezen do domovine). Druga kategorija so apolonske vrednote, ki se delijo na moralni in izpolnitveni tip vrednot. Moralni tip vrednot se deli na demokratične (enakost, mir, sloga, solidarnost, pravica itd.), socialne vrednote (družinska sreča, otroci, ljubezen) in na tradicionalni etos (moralna, poštenje, vera). Izpolnitveni tip vrednot se deli na kulturne (kultura, ustvarjalnost, narava, lepota, znanje itd.) ter spoznavne vrednote (resnica, upanje, modrost, red). (Musek, 1995)

Življenjski cilji, ideali in vrednote so nekakšne stalnice v našem življenju. A to ne pomeni, da se popolnoma nič ne spreminjajo, saj se vrednotni svet posameznika spreminja in

oblikuje. Pri tem v večini primerov ne gre za radikalne spremembe in preobrate v vrednotah, ampak za relativne spremembe. Pogosto se zgodi, da se v zrelih letih bolj usmerimo k nekaterim vrednotam, ki jih v mladosti nismo tako cenili. V mlajšem obdobju se bolj usmerjamo k hedonskim (čutnim) vrednotam, nato pridejo v ospredje vrednote uspešnosti in moči (statusne vrednote), zatem vrednote dolžnosti in odgovornosti ter vrednote osebne rasti in izpolnitve. (Musek, 1995)

4.2 VPLIV PROCESA MODERNIZACIJE IN ŽIVLJENJSKEGA STILA NA OBLIKOVANJE VREDNOT

»Eden od pomembnih, a še vedno pogosto zanemarjenih aspektov kakovosti življenja mladine je prav gotovo njihov življenjski stil. Življenjski stil in navade mladih so delno posledica njihovih finančnih zmožnosti, delno pa posledica izbire oziroma preišljenih odločitev in vrednot. Življenjski stili mladih se spreminjajo pod vplivom širših družbenih sprememb. Mnogi avtorji in avtorice opozarjajo na to, da so izbire stilov zelo določene s ponujenim in da je občutek izbire zgolj navidezen; kljub temu pa so mladi tudi aktivni soustvarjalci življenjskih stilov.« (Ule v Črnak-Meglič, 2005: 299)

Tradicionalno obravnavanje mladih do vrednot je danes praktično neuporabno, saj so tako imenovane »nove« vrednote tesno prepletene z vsakdanjim življenjem mladih. Mladi ljudje razvijajo vrednote in odnos do njih v neločljivi zvezi z vsakdanjimi dejavnostmi, zlasti kot sestavino svojega »življenjskega stila«. Vrednote mladih postajajo vse bolj subjektivne, pomembna je pravica do individualnosti. Mladi cenijo osebne potrebe bolj kot vse drugo. (Mihelj, 2002)

V zgodovinskem oblikovanju sodobne urbane mladine se je spremenil tudi sam proces prisvajanja, oblikovanja in razumevanja vrednot ter življenjskih ciljev. »V času, ko je še prevladovala klasična mladost, je mlad človek z vstopom v odraslost nujno sprejel in ponotranjil tudi dokaj fiksni vrednotni svet odraslih, na primer odnos do dela kot primarne

dejavnosti človeka, sekundarni pomen sveta zabave in prostega časa, vedenjske norme, ki ustrezajo njegovemu/njenemu spolu, ideale svojega socialnega sloja in razreda, določeno 'zapovedano' religiozno prepričanje (ali pa 'zapovedani' ateizem) itd. V času mladosti je bilo mladim sicer dopuščeno določeno 'eksperimentiranje' z življenjskimi izkušnjami, vendar je bilo to strogo zamejeno z okviri, ki so jih postavljale določene avtoritete. Zato so imeli mladi zelo malo možnosti za oblikovanje svojih lastnih 'mladinskih svetov' in mladinskih vrednot. (...) Ta razmerja so začeli spreminjati mladi, ki so vstopali v podaljšano in kvalitetno izobraževanje: dijaki, študenti – mladi s podaljšanim moratorijem. Že dijakom sta bili priznani večja avtonomija in svoboda v osebnotnem oblikovanju kot preostalim mladim. Še bolj je to veljalo za študente, ki so predstavljali nekakšno mladinsko aristokracijo.« (Ule, 1996a: 236, 237) Pozna šestdeseta in sedemdeseta leta so pomenila »prodor« novih vrednotnih in življenjskih usmeritev ter vrednotni preobrat med mladino. Podiranje zadnjih tabujev in omejitev, ki so vsem generacijam še preprečevale sprejemanje množične potrošnje in vladavino množičnih medijev, je pomenilo slovo od vrednot tradicionalnega industrializma in erotiziranje sveta. Za mladino so postali pomembni medosebni odnosi, kreativnost, osebni razvoj, izobrazba in kvalitetno vsakdanje življenje. (Ule, 1996a)

Stališča do kulturne modernizacije mladine so velikokrat negativna. Pri tem kritiki izpostavljajo zlasti površno potrošništvo, vdanost masovni kulturi in izginjanje trdnih družinskih vlog. Še posebno pa se mladim očita izguba odnosa do dela kot osrednje življenjske vrednote. Nasproti negativnim ocenam učinkov kulturne modernizacije mladine pa so drugi avtorji branili tezo o nastanku novih postmaterialnih vrednot. (Ule, 1996a)

»Ne gre za to, da bi 'delo' izgubilo na veljavi, pač pa se je koncept dela spremenil: ne zajema več le tradicionalne zaposlitve in delovnega časa-mesta, temveč celotno prizadevanje posameznika po večji kreativnosti in produktivnosti. Sem pa sodijo tudi izobraževanje, kreativnost v medosebnih odnosih, v osebni ekspresiji itd. Skratka, delitev na zasebno in javno sfero se je razhajala, če je sploh smiselno govoriti o jasnih področjih javnosti in zasebnosti.« (Strikker v Ule, 1996a: 238)

5 RAZISKAVA MLADINA 2000

»Raziskava Mladina 2000 je po načinu izvedbe osebna anketa na terenu. Vsakega anketiranca iz seznama anketiranih oseb je anketar obiskal na domu in tam z njim opravil intervju. Inštrument za zbiranje podatkov je standardiziran vprašalnik na papirju z večino vprašanj zaprtega tipa. Anketiranje je potekalo od 20. oktobra do 28. novembra 2000, ko so bile opravljene še zadnje ankete. Anketo je na terenu izvedel Center za socialno psihologijo, Fakulteta za družbene vede v Ljubljani.« (Mihelj, 2002: 228)

»Ciljna populacija za raziskavo Mladina 2000 so prebivalci s stalnim bivališčem na ozemlju Republike Slovenije in so stari v razponu od dopolnjenih 16 let do dopolnjenih 29 let na dan 20. oktobra 2000.« (Mihelj, 2002: 227)

5.1 PRIMERJAVA REZULTATOV ANKETE MLADINA 2000 S PONOVNO OPRAVLJENO ANKETO LETA 2009

V nadaljevanju so predstavljeni rezultati nekaterih vprašanj že opravljene ankete Mladina 2000. Nato je narejena primerjava teh rezultatov s tistimi, ki sem jih pridobil sam s ponovno opravljeno anketo. Ista vprašanja, kot so bila zastavljena leta 2000 v raziskavi Mladina 2000, sem ponovno zastavil mladim. Vprašanja so bila v pisni obliki zaprtega tipa. Zanimalo me je, ali so se v razmeroma kratkem času odgovori mladih kaj spremenili.

Ponovno anketiranje je potekalo od 10. februarja do 28. februarja 2009. Ciljna populacija so bili ravno tako kot pri raziskavi Mladina 2000 prebivalci s stalnim bivališčem na ozemlju Republike Slovenije, stari v razponu od 16 let do dopolnjenih 29 let na dan 28. februar 2009. Anketiranih je bilo 100 oseb, 50 oseb moškega spola in 50 oseb ženskega spola. Povprečna starost anketirancev je 20,76 leta. 25 anketirancev prihaja iz mestnega gosto poseljenega območja, 30 iz primestnega območja ter 45 iz vaškega okolja. Od tega jih

ima 12 dokončano osnovno šolo, 9 poklicno šolo, 40 srednjo tehnično šolo, 26 gimnazijo, 8 višjo ali visoko strokovno šolo ter 5 univerzitetno izobrazbo ali več.

5.1.1 VREDNOTNE USMERITVE MLADIH

V devetdesetih letih je bilo opravljenih več obširnih raziskav vrednot slovenske mladine. Leta 1993 je bila raziskava opravljena na srednješolcih, leta 1995 na študentih, leta 1998 na osnovnošolcih in leta 2000 raziskava Mladina 2000, ki ima največjo raziskovalno vrednost, saj je opravljena na reprezentativnem vzorcu slovenske mladine.

Tabela 1: Vrednotne usmeritve mladih, Mladina 2000 (v %)

Vrednota	Sploh ni pomembna (1)	Malo pomembna (2)	Srednje pomembna (3)	Dokaj pomembna (4)	Zelo pomembna (5)
resnično prijateljstvo	0,2	0,5	3,1	18,7	77,6
svet lepega, narava, umetnost	1,4	5,4	25,0	38,2	30,0
zdravje	0,2	0,3	2,2	11,0	86,3
red in stabilnost v družbi	0,4	2,3	13,7	44,9	38,7
vznemirljivo življenje	2,5	8,8	36,2	32,5	19,9
materialne dobrine	2,0	8,9	33,5	36,0	19,6
varnost mojega naroda pred sovražniki	1,6	3,9	15,2	31,4	47,9
uspeh v šoli,	0,4	1,6	8,9	35,8	53,3

poklicu					
kreativnost, originalnost, fantazija	2,6	8,6	31,7	33,9	23,2
mir v svetu brez vojnih konfliktov	1,1	2,0	9,5	21,8	65,6
vzdrževanje tradicionalnih vrednot	2,0	10,3	29,5	37,1	21,1
družinsko življenje	0,5	1,3	7,7	21,2	69,3
varovanje narave	0,5	1,2	11,9	31,1	55,2
biti avtoriteta, voditelj	9,6	25,4	36,6	21,5	6,9
imeti moč nad drugimi	24,8	31,3	28,7	11,1	4,2
Živeti v miru sam s seboj	5,1	8,1	14,3	23,3	49,2
svoboda delovanja in mišljenja	0,4	1,3	8,9	24,5	64,9

V raziskavah, ki so bile opravljene v devetdesetih letih, je bilo opaziti naraščanje pomembnosti partikularnih vrednot, ki imajo najpomembnejše mesto pri mladini devetdesetih. Med partikularne vrednote spadajo družinsko življenje, resnično prijateljstvo in zdravje. Od vseh se je kot najpomembnejša vrednota izkazala zdravje, kar 86,3 odstotka vprašanih meni, da je zelo pomembna, sledita resnično prijateljstvo ter družinsko življenje. Mladim se zdijo pomembne tudi globalne vrednote, kot so mir v svetu, varovanje narave, varnost naroda pred sovražniki ter karieristične (uspeh v šoli, poklicu) in liberalne vrednote (svoboda govora in mišljenja, svoboda delovanja). Egoistično-materialistične vrednote (biti avtoriteta in imeti moč nad drugimi, pomembnost materialnih dobrin) mladi ocenjujejo za nepomembne, saj so se znašle na dnu lestvice vrednot. Kar 24,8 odstotka vprašanih je

menilo, da sploh ni pomembno imeti moč nad drugimi, in le 4,2 odstotka vprašanim se je to zdelo zelo pomembno.

Tabela 2: Vrednotne usmeritve mladih, ponovno anketiranje 2009 (v %)

Vrednota	Sploh ni pomembna (1)	Malo pomembna (2)	Srednje pomembna (3)	Dokaj pomembna (4)	Zelo pomembna (5)
resnično prijateljstvo	0	0	6	27	67
svet lepega, narava, umetnost	3	8	20	40	29
zdravje	0	0	3	13	84
red in stabilnost v družbi	0	2	11	41	46
vznemirljivo življenje	1	11	32	30	26
materialne dobrine	0	6	35	41	18
varnost mojega naroda pred sovražniki	1	11	19	34	35
uspeh v šoli, poklicu	0	2	9	34	55
kreativnost, originalnost, fantazija	3	14	26	40	17
mir v svetu brez vojnih konfliktov	1	8	11	29	51
vzdrževanje tradicionalnih vrednot	3	11	33	43	10

družinsko življenje	0	2	16	24	58
varovanje narave	0	4	17	31	48
biti avtoriteta, voditelj	11	21	44	28	6
imeti moč nad drugimi	18	25	32	20	5
živeti v miru sam s seboj	7	11	34	27	21
svoboda delovanja in mišljenja	1	2	20	36	41

V ponovno opravljeni anketi se je pokazalo, da partikularne vrednote še vedno veljajo za najpomembnejše. Rezultati vprašanih, ki menijo, da so te vrednote dokaj in zelo pomembne, so zelo podobni tistim iz raziskave Mladina 2000. Ravno tako so podobno visoko cenjene (dokaj in zelo pomembne) globalne, liberalne in karieristične vrednote. Pri egoistično-materialističnih vrednotah pa je opaziti, da jim mladi dajejo nekoliko večjo pomembnost, kar kaže manjši odstotek vprašanih, ki menijo, da so te vrednote malo ali da sploh niso pomembne. Delno gre take rezultate morda pripisati tudi raziskovalni metodi, saj je šlo pri raziskavi Mladina 2000 za osebni intervju, pri katerem udeleženci pogosto dajejo družbeno zaželene odgovore, sam pa sem izdelal anonimno anketo v pisni obliki.

5.1.2 INTERESI MLADIH

Sodobni trendi kažejo, da so velike zgodbe mrtve, mladi ne gradijo več svojih vrednot okoli njih. Termin velike zgodbe pomeni velike ideološke in verovajske sisteme (na primer religija), ki dajejo smisel in cilj življenju ljudi. Vrednote mladih postajajo vse bolj subjektivne, pomembna je pravica do individualnosti. Mladi cenijo osebne potrebe bolj kot vse drugo. (Mihelj, 2002) Te ugotovitve o obratu v zasebnost in o upadanju pomena »velikih zgodb« med mladimi potrjujejo tudi rezultati raziskave Mladina 2000.

Tabela 3: Interesi mladih, Mladina 2000 (v %)

Področje	Nič (1)	Malo (2)	Srednje (3)	Precej (4)	Zelo (5)
vojska in vojaške stvari	39,7	27,9	19,8	7,9	4,7
šport in športni dogodki, rekreacija	2,7	10,6	32,3	29,8	24,6
šola in izobraževanje	1,7	6,8	26,4	39,3	25,8
samoizobraževanje	2,2	7,2	27,7	38,0	25
služba, poklic	1,3	2,6	12,7	36,5	46,9
tehnika in tehnični dosežki	5,3	20,9	33,4	24,9	15,5
politika in politični dogodki	24,6	34,4	25,5	11,8	3,8
zabava in razvedrilo	0,2	2,6	19,4	41,9	36,0
vera in versko življenje	23,1	28,8	30,1	13,3	4,7
spolnost in ljubezen	0,1	1,5	15,2	40,7	42,5
prijateljstvo	0,1	0,2	4,8	26,4	68,5
skrb za lastni izgled, zunanji videz	0,9	3,7	31,3	42,9	21,2
družinsko življenje	2,2	5,6	13,1	28,2	50,8
znanost in znanstveni dosežki	5,4	19,7	37,2	26,4	11,3
umetnost in kultura	6,5	24,2	40,5	19,9	8,8
nacionalna preteklost in usoda lastnega naroda	4,8	20,6	41,9	23,0	9,6
nakupovanje	5,8	18,9	39,7	25,6	10,0
uživanje hrane, pijače	1,2	10,2	38,4	31,4	18,8
potovanja	1,4	9,2	25,0	31,8	32,6

Mladi so bili v raziskavi vprašani, koliko so zainteresirani za posamezna področja. Kot lahko vidimo, tabela kaže, da jih najbolj zanima prijateljstvo (kar 69,5 odstotka vprašanih je odgovorilo, da so zelo zainteresirani), sledijo družinsko življenje, služba in poklic, spolnost

ter ljubezen, zabava, razvedrilo itd. Močno torej prevladujejo individualistični interesi. Najmanjše zanimanje pa mladi kažejo za politiko, vero in versko življenje ter vojsko.

Tabela 4: Interesi mladih, ponovno anketiranje 2009 (v %)

Področje	Nič (1)	Malo (2)	Srednje (3)	Precej (4)	Zelo (5)
vojska in vojaške stvari	47	27	19	3	4
šport in športni dogodki, rekreacija	4	9	37	26	24
šola in izobraževanje	4	5	35	35	21
samoizobraževanje	10	12	41	24	13
služba, poklic	1	4	25	43	27
tehnika in tehnični dosežki	8	25	37	21	9
politika in politični dogodki	19	32	30	16	3
zabava in razvedrilo	0	4	15	38	43
vera in versko življenje	15	35	36	10	4
spolnost in ljubezen	1	3	19	46	31
prijateljstvo	0	1	16	22	61
skrb za lastni izgled, zunanji videz	0	2	26	44	28
družinsko življenje	0	2	29	37	32
znanost in znanstveni dosežki	12	28	40	9	11
umetnost in kultura	11	25	36	22	6
nacionalna preteklost in usoda lastnega naroda	9	28	38	22	3
nakupovanje	2	11	36	32	19
uživanje hrane, pijače	0	3	35	38	24
potovanja	1	11	19	36	33

Tudi v tej anketi rezultati kažejo izrazito prevladovanje individualističnih interesov. Mladi kažejo še večje zanimanje (v primerjavi z anketo Mladina 2000) za zabavo in razvedrilo,

nakupovanje, potovanja, uživanje hrane in pijače, velik poudarek pa dajejo tudi lastnemu izgledu in zunanjemu videzu. Na rezultate interesov mladih vpliva tudi starost anketiranih oseb. Mlajši se v primerjavi s starejšimi bolj zanimajo za šport in športne dogodke, zabavo in podobno, manj pa za samoizobraževanje, politiko in vero. Zato so tudi rezultati manjšega zanimanja mladih za samoizobraževanje, službo in poklic v tokratni anketi najverjetneje posledica nižje povprečne starosti anketiranih oseb. Nekaj razlik je opaznih tudi pri odgovorih anketirank, ki se nekoliko manj zanimajo za vojsko, tehniko in nacionalno preteklost, toda razlike niso izrazite.

5.1.3 PROBLEMI MLADIH

Mladost je življenjsko obdobje, ki prinaša ogromne razvojne in integracijske naloge. Večina mladih uspešno opravi prehod v odraslost. S finančno neodvisnostjo in avtonomijo pridobijo status odraslega. Vendar vse manj delovnih priložnosti in splošna negotovost glede prihodnosti povzročajo ranljivost nekaterih posameznikov, posebno med mladimi. Zaradi težavnega soočanja s kompleksnim in vedno bolj dinamičnim ekonomskim ter kulturnim okoljem prihaja do naraščanja »socialnih patologij«, kot so delikventnost, jemanje mamil, sovražnost do tujcev, samomorilnost. (Mihelj, 2002)

Tabela 5: Problemi mladih, Mladina 2000 (v %)

Problemi	Ne velja (1)	Srednje velja (2)	Velja (3)	Se ne nanaša (4)
bojim se, da se ne bom mogel/la zaposliti	47,7	22,5	19,5	10,3
osamljenost	72,6	17,0	9,1	1,3
bojim se, da bi bil/a odvisen/na od drog	90,7	3,3	4,5	1,5
pomanjkanje prostega časa	28,8	33,7	37,3	0,2
strah pred neuspehom v šoli, službi, poklicu	43,2	36,9	19,1	0,8

strah pred izgubo zaposlitve	36,8	24,9	24,1	14,2
spolnost	65,0	20,9	12,8	1,3
pomanjkanje denarja	27,5	38,8	33,6	0,1
bolezen, invalidnost	34,0	24,3	40,5	1,3
stanovanjski problemi	46,8	20,5	30,8	2,0
težave z otroškim varstvom	37,6	17,4	12,2	32,9

Udeleženci raziskave so podali svoje ocene o tem, kaj so pglavitni problemi mladih. Problemi, povezani z zaposlovanjem in materialnim osamosvajanjem v raziskavi Mladina 2000, se v primerjavi s preteklimi raziskavami mladine iz let 1985, 1993, 1995 in 1998 niso izkazali kot pereči, kar lahko prav gotovo razumemo kot posledico takratnega umirjanja razmer v Sloveniji (denimo zmanjševanje stopnje brezposelnosti, stanovanjske varčevalne sheme). Za največje probleme so se izkazali bolezen, invalidnost in pomanjkanje prostega časa, kar kaže na velik pomen, ki ga mladi pripisujejo kvaliteti vsakdanjega življenja.

Tabela 6: Problemi mladih, ponovno anketiranje 2009 (v %)

Problemi	Ne velja (1)	Srednje velja (2)	Velja (3)	Se ne nanaša (4)
bojim se, da se ne bom mogel/la zaposliti	17	40	40	3
osamljenost	58	21	19	2
bojim se, da bi bil/a odvisen/na od drog	79	13	3	5
pomanjkanje prostega časa	22	33	44	1
strah pred neuspehom v šoli, službi, poklicu	26	46	27	1
strah pred izgubo zaposlitve	22	27	29	22
spolnost	55	32	9	4
pomanjkanje denarja	10	54	35	1
bolezen, invalidnost	28	35	35	2
stanovanjski problemi	36	32	27	5

težave z otroškim varstvom	38	17	16	29
----------------------------	----	----	----	----

Tokrat pridobljeni rezultati kažejo velik strah mladih, da se ne bodo mogli zaposliti, strah pred izgubo zaposlitve in pomanjkanjem denarja. Na takšno razmišljanje mladih gotovo vpliva težava, s katero se pogosto srečujejo prvi iskalci zaposlitve, ki še nimajo delovnih izkušenj. Poleg tega pa trenutno v svetu vlada gospodarska kriza in vseskozi od medijev poslušamo o množičnih odpuščajih in naraščanju brezposelnosti. Še vedno se za velik problem izkažejo tudi pomakanje prostega časa, bolezen in invalidnost, kar potrjuje pomembnost zasebnega življenja. Primerjava glede na starost anketiranih oseb nam pokaže, da se mlajšim v primerjavi s starejšimi zdijo večji problemi odvisnost od drog, spolnost, neuspeh v šoli in osamljenost. Tako si lahko tudi razlagamo nekoliko večjo zaskrbljenost mladih na teh področjih v tokratni anketi kot v anketi Mladina 2000.

5.1.4 PROSTI ČAS MLADIH

Definiranje prostega časa ni enostavno opravilo. To je čas vsakodnevne rutine, ko lahko nekaj časa počneš, kar želiš. Na prosti čas lahko gledamo kot na rezidualni čas, torej čas, ki ostane po opravljenih službenih, šolskih in vsakodnevnih obveznostih. Prosti čas lahko obravnavamo tudi kot čas, ko se ukvarjamo s prostočasnimi aktivnostmi, ki nudijo sprostitev in počitek, razvedrilo, zabavo, socialno in osebno izpolnitev. (Mihelj, 2002)

Tabela 7: Prosti čas mladih, Mladina 2000 (v %)

Dejavnost	Nikoli (1)	Redko (2)	Včasih (3)	Pogosto (4)	Zelo pogosto (5)
obiskujem sorodnike	2,2	36,0	41,1	18,5	2,2
hodim na izlete z družino	14,7	44,2	31,5	8,8	0,7
pišem dnevnik, pesmi, pisma, berem	30,3	30,4	22,0	13,4	3,9
ukvarjam se z glasbo (igram, pojem,	42,4	26,0	15,0	10,4	6,2

plešem), gledališčem, likovno umetnostjo					
hodim v kino, gledališče, koncerte	7,8	28,6	37,8	21,8	4,0
se izobražujem (jezik, ples, glasba računalništvo, likovno ustvarjanje, šolanje ob delu ipd.	25,6	30,0	22,8	15,7	5,9
ukvarjam se s športom	10,5	24,7	32,2	21,5	11,1
sodelujem v humanitarnih dejavnostih	50,3	33,1	12,6	3,3	0,7
politične aktivnosti	84,4	11,9	2,8	0,6	0,3
lenarim	12,7	25,3	39,4	16,4	6,2

V raziskavi Mladina 2000 so mladi kot najpogostejšo pristočasno dejavnost navajali ukvarjanje s športom, obiskovanje kina, gledališča in koncertov, lenarjenje, pa tudi dodatno izobraževanje in obiskovanje sorodnikov. Kot manj pogosto pa so navedli branje, pisanje, ukvarjanje z glasbo, le redki pa se ukvarjajo s humanitarnimi dejavnostmi in političnimi aktivnostmi.

Tabela 8: Prosti čas mladih, ponovno anketiranje 2009 (v %)

Dejavnost	Nikoli (1)	Redko (2)	Včasih (3)	Pogosto (4)	Zelo pogosto (5)
obiskujem sorodnike	4	18	45	21	12
hodim na izlete z družino	11	32	33	15	9
pišem dnevnik, pesmi, pisma, berem	34	29	18	16	3
ukvarjam se z glasbo (igram, pojem, plešem), gledališčem, likovno umetnostjo	27	23	23	17	10
hodim v kino, gledališče, koncerte	4	21	39	26	10
se izobražujem (jezik, ples, glasba	13	28	26	14	19

računalništvo, likovno ustvarjanje, šolanje ob delu, ipd.					
ukvarjam se s športom	0	14	39	28	19
sodelujem v humanitarnih dejavnostih	28	37	23	7	5
politične aktivnosti	64	22	8	6	0
lenarim	4	16	36	27	17
uporabljam internet	0	1	6	21	72

Rezultati tokratne ankete nam kažejo, da se zdaj mladi v prostem času najpogosteje ukvarjajo s športom, se izobražujejo (ples, glasba, računalništvo, likovno ustvarjanje, šolanje ob delu...) in lenarijo. Znano pa je, da s starostjo športna aktivnost upada, ravno tako ukvarjanje z glasbo in lenarjenje. Kot dokaj pogosto opredeljeno pristočasno dejavnost mladi navajajo tudi obiskovanje sorodnikov, izlete z družino in kino. Vsekakor pa ne smemo zanemariti, da na izbiro prostega časa, kot sta obisk kina ali vadba v fitness centru, vplivajo ekonomski in kulturni dejavniki. Mladi iz skupin z nižjimi dohodki in brezposelni so pri tem pomaknjeni še bolj na obrobje. Še vedo pa se kot najmanj pogoste pristočasne dejavnosti uvrščajo pisanje dnevnikov, pesmi, pisem, branje, sodelovanje v humanitarnih dejavnostih in političnih aktivnostih. Sam sem v anketo vključil še eno dodatno pristočasno dejavnost, in sicer brskanje po internetu, ki je pričakovano dobila največ odgovorov mladih, ki internet uporabljajo zelo pogosto in pogosto – kar 93 odstotkov.

5.1.5 SODOBNA TEHNOLOGIJA IN PRIDOBIVANJE INFORMACIJ

V zadnjem desetletju smo priče neverjetnemu tehnološkemu napredku na najrazličnejših področjih. Zato sem anketirancem zastavil še nekaj vprašanj s področij, ki so se v zadnjih letih skokovito razvila in postala praktično nepogrešljiva. Brez nekaterih tehničnih pripomočkov, kot sta računalnik in mobilni telefon, si težko predstavljamo komunikacijo in

delo v tem hitrem ritmu življenja. Zato sem anketirance povprašal, kako pogosto jih uporabljajo.

Tabela 9: Pogostost uporabe naprav, anketiranje 2009 (v%)

	Nikoli (1)	Redko (2)	Včasih (3)	Pogosto (4)	Redno (5)
osebni računalnik	0	1	4	15	80
GSM-aparat (mobitel)	0	1	2	11	86
internet	0	1	4	13	82
MP3-/MP4-predvajalnik	21	20	30	15	14

Kot nam kažejo rezultati med mladimi, pravzaprav ni več nikogar, ki ne bi uporabljal mobilnega telefona, osebnega računalnika in interneta. Velika večina te naprave uporablja vsakodnevno, bodisi za potrebe v šoli, službi ali pa za razvedrilo, kot je priljubljeno predvsem pri mlajših za igranje iger in podobno. Tudi poslušanje glasbe in predvajanje drugih vsebin na MP3-/MP4-predvajalnikih je še posebno aktualno pri mlajših.

Zaradi tako razširjenega in pogostega uporabljanja svetovnega spleta med mladimi me je pri drugem vprašanju, ki sem ga zastavil, zanimalo, kako pogosto uporabljajo spletne klepetalnice, si pomagajo z virtualno knjižnico, obiskujejo bloge, forume, nakupujejo prek spleta in uporabljajo spletno bančništvo.

Tabela 10: Pogostost spletne uporabe, anketiranje 2009 (v %)

	Nikoli (1)	Redko (2)	Včasih (3)	Pogosto (4)	Zelo pogosto (5)
spletne klepetalnice (Facebook, Google talk, Netlog...)	8	9	17	35	31
Cobiss (virtualna knjižnica)	31	22	24	19	4
blog	42	26	12	14	6

forum	20	26	30	18	6
spletno nakupovanje	29	26	23	15	7
spletno bančništvo	64	8	8	9	11

Anketa nam kaže največji interes mladih pri spletnih klepetalnicah, ki jih pogosto in zelo pogosto uporablja kar 66 odstotkov vprašanih. Mlajši spletne klepetalnice v primerjavi s starejšimi uporabljajo bolj pogosto. Tudi virtualna knjižnica je že kar uveljavljena praksa predvsem pri dijakih in študentih, ki potrebujejo različno literaturo pri šolanju. Spletni forumi in blogi ravno tako pridobivajo na popularnosti pri mladih, ki jih uporabljajo vse več. Spletno nakupovanje in spletno bančništvo pa je ravno tako v strmem vzponu, saj se nas zaradi vse manj časa vedno več odloča za enostavno nakupovanje prek spleta in za hitro spletno bančništvo (plačevanje položnic...).

Pri zadnjem izmed svojih vprašanj pa me je zanimalo, iz katerega medija mladi pridobivajo vsakodnevne sveže novice in informacije. Televiziji, radiu in časopisu se je pridružil še internet z vse bolj priljubljenimi spletnimi novicami.

Tabela 11: Pridobivanje svežih novic in informacij, anketiranje 2009 (v %)

	Nikoli (1)	Redko (2)	Včasih (3)	Pogosto (4)	Zelo pogosto (5)
spletne novice	8	8	18	36	30
časopisi, revije	3	16	35	34	12
teletekst	21	33	25	15	6
radio	5	22	29	28	16
TV	0	8	10	36	46

Televizija in internet (spletne novice) sta medija, kjer mladi najpogosteje pridobivajo novice in najrazličnejše informacije. Prednost spletnih novic je ta, da lahko v vsakem trenutku pregledamo povsem sveže novice, ki nas zanimajo, in temu lahko pripišemo tako

pogosto uporabo. Za radio, teletekst in najrazličnejše časopise je pri mladih nekoliko manj zanimanja, in to prav zaradi novodobnega svetovnega spleta.

6 ZAKLJUČEK

Mladina je fenomen dvajsetega stoletja. V tem stoletju se je mladina namreč formirala in se iz generacijske pretvorila v pomembno družbeno skupino. Je naravnost eksplodirala, očarala ter z mladostjo napolnila ves sodobni svet.

Odrastemo, ko smo psihično pripravljene oziroma zreli za to. V sklop zrele osebnosti prištevamo visoko mero odgovornosti do sebe in drugih, pozitivno miselno naravnost ter pripravljenost posameznika na samostojno in dejavno usmerjanje svojega življenja.

Namen mladosti je, da se vsak posameznik pripravi na odraslost ter na to, da bo sposoben sam poskrbeti zase. Ključni dejavnik, ki to omogoča, je lasten osebni dohodek, ki ga pridobi z zaposlitvijo. Tradicionalne norme, ki so bile v preteklosti trdno začrtane (poroka, služba, otroci...), izgubljajo moč, v ospredje pa vse bolj prihaja različnost in v okviru tega iskanje svoje lastne poti ter samostojne izbire življenjskega sloga. Mladi niso več osredotočeni na vrednote, ki bi iskale oporo v ideologijah, temveč na vrednote, ki so vezane na zasebno življenje. Rezultati ankete so pokazali, da mladi dajejo velik pomen vrednotam, ki jih zagovarja ravno individualizacija. V vrednotnem sistemu mladih na visokem mestu najdemo vrednoto zdravja, resničnega prijateljstva, družinskega življenja in uspeh v šoli ter poklicu. Vrednote mladih so čedalje manj »tipično« mlade, saj se opirajo na vrednote odraslih.

Skozi diplomsko delo se je v uvodu postavljena hipoteza potrdila, tako da lahko z gotovostjo trdimo, da kljub temu, da se v sodobnih kapitalističnih družbah ceni predvsem materialne dobrine, mladi postavljajo v ospredje življenja nematerialne dobrine in vrednote. To dokazujejo rezultati opravljene ankete med mladimi, ki materialne dobrine uvrščajo za nematerialnimi vrednotami, kot so zdravje, mir v svetu brez vojnih konfliktov, družinsko življenje itd. Tako lahko zaključimo, da je današnja mladina bolj orientirana k osebni sklopi vrednot, prišlo je do prehoda materialnih in kariernih vrednot k postmaterialnim in osebnostnim vrednotam.

7 LITERATURA IN VIRI

1. Bučar-Ručman, A. (2004). Nasilje in mladi. Novo mesto, Klub mladinski kulturni center Novo mesto.
2. Črnak-Meglič, A. (2005). Otroci in mladina v prehodni družbi. Maribor, Aristej.
3. Gillis, J. R. (1999). Mladina in zgodovina. Maribor, Aristej.
4. Miheljak, V. (2002). Mladina 2000. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Maribor, Aristej.
5. Musek, J. (1995). Ljubezen, družina, vrednote. Ljubljana, Educy.
6. Ule, M. (1988). Mladina in ideologija. Ljubljana, Delavska enotnost.
7. Ule, M. (1996a). Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
8. Ule, M. (1996b). Predah za študentsko mladino. Ljubljana, Zavod za šolstvo.
9. Ule, M. (1997). Temelji socialne psihologije. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
10. Ule, M., Kuhar, M. (2003). Mladi, družina, starševstvo: Spremembe življenjskih potekov v pozni moderni. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
11. Ule, M., Miheljak, V. (1995). Pri(e)hodnost mladine. Ljubljana, DZS.
12. Članek je dobljen 10. 5. 2009 na http://www.stat.si/tema_demografsko_prebivalstvo.asp
13. Članek je dobljen 10. 5. 2009 na http://www.lids.si/si/program/podrobneje_o_programu/enakopravnost
14. Članek je dobljen 15. 7. 2009 na http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1040
15. Članek je dobljen 15. 7. 2009 na http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2198